

ANDREI  
MARGA

**România  
în Europa  
actuală**

## Cuprins

**Introducere /7**

**Partea I: Europa actuală și alternativele ei /13**

Lumea geometriei variabile a supraputerilor /15

Schimbarea Europei și Europa schimbării /25

Viitorul relațiilor dintre state /31

Complexele nu rezolvă ceva /41

Globalismul și efectele sale /47

Pentru altă Europă /53

**Partea a II-a: România în Europa actuală /59**

Probleme majore ale României actuale /61

Deriva și cauzele ei /67

*Aspecte ale economiei:*

Cât și cum se muncește? /73

Prăbușirea profesionalismului? /79

Ocolirea faptelor /91

**Aspecte ale politicii:**

Falsa politizare /97

„Apolitismul” și nivelul decidenților /105

Desfigurarea politicii /111

Porniri sau dialog? /117

Derapajul actual /123

Dincoace de populism și de autoritarism /129

Democratizarea de astăzi /135

Cât este creștinism? /141

**Aspecte ale vieții de stat:**

Ce fel de stat? /147

Boala protocoalelor secrete /153

Statul paralel /159

Statul de drept împotriva drepturilor? /165

Independență fără cultură? /171

**Aspecte ale culturii:**

Rămânerea în urmă și constelația culturală /177

Scăderi ale nivelului intelectual /181

Se mai ajunge la adevăr? /187

Unde duc confuziile /193

Patriotismul de azi /199

*Aspecte ale politicii externe:*

Lipsa viziunii /211

Politica externă: prevederi legale și profil /217

România și Uniunea europeană actuală /223

**Partea a III-a: Interviu /235**

Despre starea actuală a României și a Europei /237

**Bibliografie selectivă /327**

Partea I:

---

## **Europa actuală și alternativele ei**

## Lumea geometriei variabile a supraputerilor

Situația actuală din lume (pe care am examinat-o detaliat în *Ordinea viitoare a lumii*, Niculescu, București, 2017) ne permite să anticipăm că istoria ce vine va fi una în care fiecare dintre sisteme – economia, cultura, politica, forța militară – va juca un rol. Ca urmare, la o descriere precisă a lumii ce vine, rezultă mai curând o geometrie variabilă, cu deplasări continue de planuri, în care problemele dintr-un sistem se vor prezenta adesea în hainele altui sistem.

Va fi, însă, o geometrie variabilă dependentă de actori identificabili. O reafirmare a națiunilor este abia la început. Dar lumea în care s-a intrat după 2010 continuă să fie o lume în care supraputerile au cel mai mare impact asupra evenimentelor și, în bună măsură, controlul acestora.

Care este tabloul supraputerilor? Ce rezultă din interacțiunea lor?

*Din punct de vedere economic*, Statele Unite ale Americii vor fi în continuare avangarda tehnologică, cel mai căutat partener și cu cea mai considerabilă capacitate de autoînnoire. America stă pe principii de organizare ce întrețin cea mai susținută dinamică. Ea dispune de acumulări unice, ce-i conferă înțâietatea. Nu de mult s-a evocat (Fareed Zakaria, *The Post-American World*, 2012) rolul proeminent al universităților în a asigura vigoarea neobișnuită a societății americane. Statele Unite rămân însă terenul valorificării cu înalt randament a investițiilor, cel mai atrăgător pentru *capital ventures*.

Respect pentru China este nu numai țara care s-a schimbat cel mai mult în ultimele trei decenii, dar și țara care a schimbat cel mai mult lumea. Ea a devenit în 2009 cel mai mare exportator dintre țări. Faptul că fiecare al cincilea om pe Pământ este chinez și că o populație tot mai pregătită acționează pentru modernizare are implicații enorme pentru lumea ce vine.

SUA nu pot fi egalate în viitorul apropiat ca forță economică, dar ca volum al producției secondează în acest moment China, ambele desprinzându-se ca supraputeri economice. Ocuparea forței de muncă de dimensiuni incomparabile – 780 de milioane de lucrători în China, față de 448 de milioane în India, 157 de milioane în SUA, 111 milioane în Indonezia – conferă țării de la Răsărit perspective aparte. Este de observat că în China se folosesc în manieră eficace avantajele globalizării.

Celor două supraputeri economice li se alătură Uniunea Europeană, ca cel mai mare exportator al lumii. Cazul Greciei semnalează, însă, faptul că disparitățile de dezvoltare din Europa unită reclamă soluții pe care neoliberalismul actual nu le poate oferi. Răsăritul a rămas o problemă nerezolvată; emigrația fără precedent a populației din România, Bulgaria și alte țări nu este soluția propriu-zisă. A devenit clar că, așa cum înșiși avocații privatizărilor (Jeffrey D. Sachs, *La fine della povertà. Come i paesi ricchi potrebbero eliminare definitivamente la miseria dal pianeta*, 2005, pp.140-157) au subliniat, aplicarea „terapii de șoc” fără investiții ce asigură competitivitate nu are cum să dea rezultate în timp real.

Educația înregistrează azi cea mai spectaculoasă dezvoltare în China. În continuare, Statele Unite au cel mai puternic sistem – cel puțin prin performanțele în cercetarea științifică, înnoirea tehnologică, forța specializărilor, randament în producție. China a trecut, însă, cu uimitoare iuțeală de la o țară lovită de iliterație la o țară care are abandon școlar procentual mai mic decât unele țări europene și opera, în 2015, cu peste 33 de milioane

Respect pentru de studenți; peste 22 de milioane de elevi la școli vocaționale, cu 290 de milioane de oameni în formare continuă, cu o populație de licențiați de 145 de milioane și cu o deschidere fără rețineri față de soluțiile educaționale moderne. Perspectiva de a deveni „the World’s Leading Human Resources Power” (Hu Angang, *China in 2020. A New Type of Superpower*, 2011, pp.80-94) este apropiată. Europa are de rezolvat ieșirea din erorile cauzate de aplicarea neoliberală a programelor PISA și Bologna (vezi Julian Nida-Rümelin și Klaus Zierer, *Auf dem Weg in eine neue deutsche Bildungskatastrophe. Zwölf unangenehme Wahrheiten*, 2015), pentru a-și putea repune în valoare atuurile proprii educației.

Aceeași repoziționare se petrece în știință și în tehnologie. Statele Unite (cu 1,5 milioane) și China (cu 1,9 milioane) aveau în 2009 peste un milion de cercetători cuprinși în *Research and Development*. Educați în știință și în tehnologie la nivel universitar în China erau 20 de milioane de persoane, în SUA, 17 milioane. Ca producție de cercetări, China a trecut în 2008 înaintea Angliei, Germaniei și Japoniei, devenind a doua forță a lumii, în vreme ce distanța de SUA s-a micșorat de la 9,5 ori în 2000, la 4,3 în 2007. În 2007 China a depășit Japonia la efectivul de computere în funcțiune și a redus la 3,2 ori distanța de SUA. Cu 300 de milioane de conectați la Internet, China a trecut pe primul loc în lume.

*Din punct de vedere militar*, SUA și Rusia se detașează ca supraputeri nucleare, cu capacități incomparabile de intervenție și descurajare. Dar de la un anumit nivel, compararea capacităților nici nu mai are relevanță practică, cele de lovire fiind devastatoare. China urcă rapid prin articularea flotei navale (cu portavioane și submarine nucleare), a aviației (incluzând nave spațiale și sateliți) și a armelor celor mai perfecționate de acțiune la distanță. Recent, China a intrat în cursa fabricării de avioane de mare capacitate. Franța și Marea Britanie continuă să fie puteri nucleare ce justifică pretenții la un rol global.

Respect pentru *Din punct de vedere politic*, SUA vor continua să exercite cea mai mare influență în lume. Îi asigură această poziție soliditatea verificată a instituțiilor democratice, participarea la încheierea războaielor mondiale și a altor conflicte de pe glob, preeminența lor economică, militară și culturală, capacitatea de autoînnoire și, desigur, trăinicia democrației.

China, însă, cu programul schimbărilor instituționale odată cu restructurarea economiei – cum însăși Hillary Clinton (*Hard Choices*, 2014) a sesizat – atrage țări care au angajat propria dezvoltare. Deschiderea (*the opening-up*) spre lume, învățarea din cele mai bune experiențe, contactele cu diferite țări (500 de milioane de turiști chinezi vizitează alte țări în patru ani), însușirea limbilor străine (analize franceze spun că deja 29% dintre chinezi vorbesc încă o limbă) asigură propulsia celei mai populate țări. În plus, diplomația „armoniei” are atracție certă.

Prin resursele de care dispune și prin tradiție, Rusia întreține întinse relații pe glob și caută să atragă prin diplomația „echilibrului”. Și alte țări atrag prin calitatea înaltă a gândirii tehnologice și prin calitatea vieții, mai nou, prin deschiderea înțeleaptă față de imigranți (Germania), tradiții intelectuale (Franța), diplomația exersată (Anglia), *know how* (Israel), resurse naturale, chiar dacă nu afișează ambiții cuprinzătoare.

Rusia actuală a adoptat „the third way”, între autoritarismul tradiției ruse și democratizarea occidentală (Richard Sakwa, *Putin. Russia's Choice*, 2008, Part 3). După anii dificili care au precedat formarea Federației Ruse, reintegrarea societății în jurul „unității naționale, patriotismului și guvernului central puternic” și, cu aceasta, articularea unei puteri de stat ce respinge „dictatura” și „totalitarismul”, dar vrea să se plaseze deasupra democrației liberale (Steven Lee Myers, *Putin – der neue Zar. Seine Politik – Sein Russland*, 2016, p.231-232), revin în prim-plan.

Respect pentru China ide astăzi păstrează ideea „democrației cu caracteristici chineze”, dar consideră că „și dacă are caracteristici chineze, democrația nu poate fi separată de alegeri și competiție” (Yu Keping, *How to Achieve Orderly Democracy*, în „Beijing News”, 13 iulie 2014). China îmbrățișează programatic „echilibrul” dintre „democrație și domnia legii”, „consultare și egalitate”, „participare și ordine”, „eficiență și justiție”, „drepturi individuale și drepturi publice” ca parte a „dezvoltării democratice”.

Este limpede că supraputerile lumii se revendică din democrație pe o gamă ce trece de la democrația liberală a Americii, din care se inspiră multe alte țări, la democrația subordonată intereselor de putere, din Rusia, și „democrația echilibrului” din China, care exercită, la rândul lor, influențe. *Diferențierea democrațiilor este, în orice caz, o trăsătură evidentă a lumii actuale, care este prelucrată mai mult sau mai puțin polemic în relațiile internaționale de astăzi.* Democrația – cum a arătat elocvent Norberto Bobbio (*Il futuro della democrazia*, 1995) – are criterii minimale, așa încât relativizarea de odinioară nu va mai avea trecere.

Trei chestiuni nu permit relativizarea. Prima este aceea că *nu orice democrație este compatibilă cu dezvoltarea*. Joseph Stiglitz a argumentat suficient (în Joseph Stiglitz, *La globalizzazione e i suoi oppositori*, 2002) că nu dau rezultate, în condițiile globalizării, nici guvernele „debile”, și nici cele „invadante”. A doua este aceea că *guvernanța și guvernarea nu se lasă substitute una de alta*. Fără a fi încadrată de guvernare democratică (vezi Andrei Marga, *Guvernanță și guvernare, Un viraj al democrației?*, 2013), guvernanța dizolvă democrația. A treia este aceea că *democrația liberală dă ea însăși rezultate numai dacă presupune meritocrația*. Personalul selectat în mod improvizat, la limită corupt sau ajuns în funcții prin accidente istoriei, slăbește până la urmă și cea mai liberală democrație, după cum democrații oligarhice sunt salvate de vârfuri alese atent.

Istoria ne oferă suficiente exemple pentru a putea spune că *democrația nu învinge niciodată pentru totdeauna, că democrația presupune democrați care o întrețin*. Triumfurile ei sunt atunci

Respect ,când este practică efectiv, nu doar ca tehnică de alegere periodică a reprezentanților, ci, cum spunea John Dewey (în *The Ethics of Democracy*, 1898), ca „formă de viață”.

*Din punct de vedere cultural*, putem spune că ceea ce numim cultura euroamericană își valorifică, în continuare, avantajele care au adus-o în centrul culturii umanității – orientarea spre „viața bună”, spre adevăr verificat în experiență, spre viață socială încadrată de norme universale, spre comunicare, spre performanțe. Dar, *pentru prima oară în istorie, cultura euroamericană* întâlnește o cultură – cea chineză – de o magnitudine neobișnuită, cu cea mai vorbită limbă pe glob și cu înfăptuiri competitive.

Cultura chineză este răspândită astăzi de o rețea de instituții ce nu are echivalent ca amploare și organizare. În 2015, în rețeaua Hanban operau 475 de Confucius Institutes amplasate pe glob, 851 de clase Confucius, în 126 de țări, iar peste 100000 de specialiști chinezi asistaseră activitățile, la acea dată peste un milion de studenți din alte țări absolvind pregătirea în limba chineză. Rezultat al valorificării vestigiilor unei istorii lungi (abia cultura evreilor, dintre culturile popoarelor păstrate până în zilele noastre, îi stă alături!), cultura chineză pătrunde în educația generală din tot mai multe locuri ale lumii. Devine tot mai limpede faptul că figura sa tutelară, *Confucius, nu a lăsat mai puțin decât Socrate, chiar dacă a vorbit înainte de descoperitorul maieuticii, iar ceea ce a făcut pentru poporul său și pentru umanitate stă alături de ceea ce au făcut Moise sau Cicero.*

Ceea ce compune specificul culturii europene – știința modernă, evaluarea activităților și a instituțiilor prin prisma randamentului, conceperea libertății ca autonomie, drepturile inalienabile ale persoanei, plasarea voinței politice în democrația deliberativă, recunoașterea unui sens imanent vieții – nu are importanță doar istorică, ci rămâne *reper al umanității*. Dar „criza imigranților”, cu tragediile ei, a arătat din nou că lucrurile nu sunt în ordine în revendicarea apartenenței creștine a Europei. *Nu migrația și faptul că Europa se preocupă de propria apărare*

Respect pe *sunt aici alarmante, cât lipsa uimitoare a unei coordonări înțelepte și a deciziilor administrative corespunzătoare în Uniunea Europeană.*

Se trăiește încă scindarea ce s-a produs în secolul al XIX-lea între apărătorii drepturilor omului și aspirații la schimbări în societate. Recunoscute tot mai larg în epoca postbelică, *drepturile omului au devenit, juridic vorbind, fundament al democrațiilor de astăzi, iar schimbările din societate tind să le asume.*

O discuție s-a deschis în SUA și în Germania cu privire la repunerea în legătură a democrației cu meritocrația. S-a argumentat (Stefan Halper, *The Beijing Consensus. How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century*, 2010) că, în condițiile infirmării prognozei triumfului general al democrației liberale și a „sfârșitului istoriei”, formulată de Francis Fukuyama, *forma de conducere meritocratică va trebui luată în serios*. S-a ajuns (vezi Daniel A. Bell, *China and Democracy. What America's flawed democracy could learn from China's one party-rule*, în „Christian Science Monitor”, 24.12.2012) la a contrapune conducerea „meritocratică” – adică recrutată după competență și capacitate de decizie politică – celei recrutate în funcție de bugetele campaniilor electorale și de marketizare. Cu încă un pas (Helmut Willke, *Demokratie in Zeiten der Konfusion*, 2014), s-a tras concluzia că democrația are de revăzut capacitatea strategică și capacitatea de învățare sistematică.

Europa unită înfruntă o *problemă neașteptată privind recunoașterea*. Bunăoară, cercetările americane semnaleză faptul că *realizarea instituțională a Europei progresează prea lent* (Glyn Morgan, *The Idea of an European Superstate: Public Justification and European Integration*, 2007). Din punctul de vedere al Chinei (Yu Sui, *China in a Changing World*, 2015), se văd Germania, Franța, Anglia, Italia, dar nu se vede destul Uniunea Europeană. Din punctul de vedere israelian, Europa nu s-a despărțit destul de trecutul ei (Yirmiyahu Yovel, *Dark Ridle: Hegel, Nietzsche and the Jews*, 1996), astfel încât este obstacolată din interior.

Respect pentru Așa arată, sintetic descris, „jocul” supraputerilor – în tandem sau, după caz, în triunghi sau o altă figură geometrică. Se poate spune că intuiția lui Metternich cu privire la configurarea lumii în funcție de relația celor mai mari puteri a revenit în actualitate. Iar maxima lui Bismarck – atunci când sunt cinci puteri, o putere procedează rațional dacă este alături de cel puțin alte două – îi inspiră pe diferiții actori.

SUA, China și Rusia sunt acum în față atunci când este vorba despre aranjamente strategico-militare ce afectează direct ordinea globală. Celălalt candidat, Uniunea Europeană, ca întreg, neavând politică externă elaborată și nici armată proprie, va conta intermitent în crizele ce vin. Germania sau Anglia sau Franța vor înclina balanța soluțiilor, iar Polonia, Italia și Spania nu pot fi ignorate.

*Lumea – în trei sau trei plus câțiva – se face, însă, pe un fond schimbat. Trei caracteristici sunt noi.*

Prima este *uzura confruntării dintre socialismul oriental și capitalismul liberal*. Soluțiile sociale nu mai sunt apanajul socialiștilor și al Răsăritului, iar valorificarea inițiativei private și economia de piață nu au rămas doar în Vest, la liberali și la creștin-democrați.

A doua caracteristică este aceea că *proiectul modern de societate înaintează în istorie – în pofida național-socialismului și a sateliților săi, care au vrut să-l anihileze*. Proprietatea privată, economia de piață, statul de drept, libertățile individuale, pluralismul, democrația, informarea, comunicarea, calitatea vieții se dovedesc a fi în conexiuni mult mai complicate decât s-a gândit în secolele al XIX-lea și al XX-lea. În jurul lor se va lansa noua competiție a viziunilor.

A treia caracteristică este aceea că *libertățile individuale și drepturile omului vor prevala în anii ce vin, iar problema dezvoltării – economice și instituționale – va păstra întâietatea*. Vor fi diferențe de abordare – China, de pildă, insistă să fie luate în seamă împreună,

Respect pentru conformeniprocălamățiilor Națiunilor Unite, drepturile politice, economice și sociale (vezi Liu Jie, *Human Rights. China's Road*, „China International Press”, Beijing, 2014) – dar revendicarea va fi din fiecare.

*Cum se vor raporta cele trei supraputeri una la alta în zonele de atingere directă? Cum se vor raporta în spațiul global?*

Dosarul raportului la frontiere s-a schimbat. În 1973, Statele Unite au putut fructifica voința de profilare a Chinei, căci izbucniseră nu numai conflictul ambițiilor ideologice între Uniunea Sovietică (Hrușciiov) și China (Mao Zedong), ci și divergențe la frontieră. Acum peisajul arată diferit. Chinezii spun că *Tratatul* în vigoare între cele două țări asigură „bună vecinătate, prietenie și cooperare” și favorizează „relații model pentru mari puteri” (Yu Sui, op.cit, pp.309-312). În schimb, în Marea Chinei de Sud, SUA și China au o problemă, pe care liderii americani nu au ocolit-o: China vrea să recupereze insule, iar SUA sunt legate prin tratate cu țările din regiune, care se tem de anvergura Chinei. Pe de altă parte, extinderea spre Răsărit a NATO este resimțită de Rusia ca intrare pe centura propriei securități, iar China o privește ca manifestare a ceea ce critică – „hegemonismul” și „unilateralismul” (Yu Sui, op.cit, pp. 126-129).

Din asemenea fricțiuni pot rezulta diferite scenarii. Mai probabil mi se pare, în pofida polemicii ocazionale, scenariul negocierilor. China are nevoie de calm în exterior pentru a-și asigura ridicate ritmuri economice și dezvoltarea instituțională, Rusia are nevoie de timp pentru a-și moderniza industria și a-și reface statutul de altădată, SUA vor să evite coalizări internaționale care să favorizeze, fie și indirect, terorismul și alte amenințări ale ordinii. De aceea, atingerile directe ale celor trei pot afecta într-un moment sau altul, dar nu vor modifica relațiile supraputerilor.

Supraputerile au de abordat ordinea actuală a lumii. SUA apără o „ordine a lumii” înscrisă în tratate, dar ar vrea ca Rusia să o accepte, iar China să pună umărul la apărarea ei. Rusia nu acceptă ordinea

Respect existentă, socotind că o dezavantajează, dar nu are puterea de a forța decizia, chiar dacă aspirația ei stăruitoare rămâne discuția directă cu SUA. Până în acest moment, China nu a acceptat invitația de a-și asuma răspunderi pentru o „ordine mondială” pe care declară că nu a generat-o, dar își asumă construirea unei „noi ordini mondiale”. China a separat politica externă de rivalități ale viziunilor și respinge „lumea unipolară”, dar nu trece sub tăcere faptul că fără susținerea SUA nu este posibilă „o nouă ordine mondială” (Yu Sui, p.27).

Care dintre supraputeri va reuși să mobilizeze aliați în spațiul global va prevala. Nu vor fi victorii unilaterale durabile în spațiul în care se decide ordinea lumii. În definitiv, creșterea populației a adus pretutindeni pe scenă generații noi, ale căror opțiuni rămân încă deschise. Pe de altă parte, aspirația spre altceva este răspândită în generațiile active astăzi, dar împreună cu precauția. Forța de a schimba stările de lucruri este distribuită. Cel mai probabil, va fi o lume ce va invoca multilateralismul, o lume agitată, dar fără ciocniri la nivelul supraputerilor. Fiecare știe bine că se câștigă prea puțin din astfel de ciocniri.